



Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 5. februārī Nr. 1-8/7

Labklājības ministrijai
lm@lm.gov.lv

*Par Ministru kabineta 19.12.2006. noteikumu
Nr.1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi”
pilnveidošanu*

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. panta 4. punktu viena no tiesībsarga funkcijām ir atklāt trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā, kā arī veicināt šo trūkumu novēršanu jautājumos, kas saistīti ar cilvēktiesību un labas pārvaldības principa ievērošanu.

[1] Tiesībsargs, izskatot personu iesniegumus, ir konstatējis, ka Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumos Nr.1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” (turpmāk tekstā – MK noteikumi Nr.1037) atsevišķas tiesību normas ir pretrunā ar spēkā esošiem augstāka juridiska spēka tiesību aktiem. Lai uzlabotu labas pārvaldības principa ievērošanu bāriņtiesu darbā, ir pilnveidojams tiesiskais regulējums, kas nosaka bāriņtiesas darbību.

Tiesībsargs 2018. gada 17. jūlijā¹ aicināja Labklājības ministriju izvērtēt nepieciešamību pilnveidot tiesisko regulējumu par uzaicinājuma uz bāriņtiesas sēdi izsniegšanu un bāriņtiesas lēmuma pieņemšanu īsākā laikā, nekā noteikts MK Noteikumos Nr.1037, lai veicinātu bērnu tiesību ievērošanu. Minēto problemātiku tiesībsargs aktualizēja jau 2016. gadā,² lūdzot Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas (turpmāk tekstā – VBTAI) un Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācijas (turpmāk tekstā – asociācija) viedokli. Asociācija izteica atbalstu³ tiesībsarga viedoklim. VBTAI norādīja, ka informēs Labklājības ministriju un aicinās izvērtēt nepieciešamību organizēt diskusiju darba grupas ietvaros par iespējamiem grozījumiem noteikumos par uzaicinājuma nosūtīšanu un izsniegšanu uz bāriņtiesas sēdi īsākā termiņā nekā 10 darbdienas⁴.

Praksē joprojām tiek konstatēti gadījumi, kad bāriņtiesai ir bijusi nepieciešamība pieņemt lēmumu īsākā termiņā, kas neatbilst Noteikumu Nr.1037 45. punktā noteiktajam, bet atbilst bērna interesēm, kam jābūt primārajam apsvērumam. Piemēram, ja bāriņtiesā tiek saņemts vecāka iesniegums ar lūgumu nodrošināt bērna ārpusģimenes aprūpi vecāka

¹ Tiesībsarga 2018. gada 17. jūlija vēstule Nr. 1-5/83.

² Tiesībsarga 2016. gada 22. jūlija vēstule Nr.6-1/1231.

³ Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācijas 2016. gada 15. septembra vēstule Nr. 2.1/92.

⁴ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas 2016. gada 12. septembra vēstule Nr. 1-5/2626.

veselības stāvokļa dēļ (vecāks neparedzēti tiek ievietots stacionārā)⁵, ievietojot bērnu krīzes audžuģimenē, institūcijā esoša bērna ievietošana audžuģimenē vai aizbildnībā, ja lietā iegūta visa nepieciešamā informācija. Tas norāda, ka praksē ir situācijas, kad bērna interesēs ir pieņemt bāriņtiesas lēmumu īsākā laikā, nekā noteikts MK Noteikumos Nr.1037.

Tiesībsarga ieskatā, lai ievērotu bērnu vislabākās intereses, un ņemot vērā lietderības apsvērumus, būtu papildināms MK noteikumu Nr.1037 45. punkts, paredzot gadījumus, kad bāriņtiesa ir tiesīga paziņot un izsniegt uzaicinājumu uz bāriņtiesas sēdi īsākā laikā nekā 10 darbdienu pirms bāriņtiesas sēdes, ja bāriņtiesas lēmums būs labvēlīgs administratīvā procesa dalībniekiem un atbilst bērna vislabākajām interesēm.

[2] Bāriņtiesu likuma VI nodaļā – “Lietu piekritība” ir noteikta kārtība bāriņtiesas kompetences noteikšanai konkrētas administratīvās lietas izskatīšanai un lēmuma pieņemšanai. Viens no galvenajiem kritērijiem piekritības noteikšanai ir personas deklarētā dzīvesvieta, atsevišķos gadījumos – faktiskā dzīvesvieta. Ja administratīvās lietas izskatīšanas gaitā personas deklarētā dzīvesvieta mainās, lēmumu pieņem tā bāriņtiesa, kura lietu uzsākusi.⁶ Personai mēdz mainīt deklarēto dzīvesvietu, ja uzzina, ka bāriņtiesa vai sociālais dienests ir saņēmis informāciju vai uzsācis darbības ģimenē esošu bērnu tiesību nodrošināšanai.

Ne Noteikumos Nr. 1037, ne Administratīvā procesa likumā nav noteikta konkrēta forma administratīvās lietas ierosināšanai. To var ierosināt gan sagatavojot atsevišķu lēmumu, gan ar rezolūciju, gan ar konkludentām darbībām – bāriņtiesai uzsākot iesnieguma izskatīšanu. Personai attiecības ar bāriņtiesu var izveidoties ātrāk, pirms ierosināta lieta jau ar iesnieguma iesniegšanas brīdi, arī tad, ja lieta netiek ierosināta.

Ņemot vērā, ka administratīvās lietas ierosināšanas laikam ir būtiska nozīme administratīvās lietas piekritības noteikšanā (kuras administratīvās teritorijas bāriņtiesa lietu izskatīs), ir svarīgi to fiksēt. Praksē ir konstatētas strīdus situācijas par bāriņtiesas lietu piekritību, bet personai nav iespējams pārliecināties, kurš datums ir uzskatāms par administratīvās lietas uzsākšanas laiku.

Praksē ir konstatēts, ka administratīvā procesa dalībnieks nav informēts, ka bāriņtiesa ir uzsākusi administratīvo lietu, un par to uzzina, tikai saņemot uzaicinājumu uz bāriņtiesas sēdi.

Aicinu Noteikumos Nr. 1037 iekļaut tiesību normu, nosakot bāriņtiesai pienākumu ne vēlāk kā trīs darbdienu pēc administratīvās lietas ierosināšanas rakstiski par to informēt administratīvā procesa dalībniekus, norādot arī administratīvās lietas uzsākšanas datumu.

[3] Lai veicinātu labu pārvaldību, efektīvāk izmantotu bāriņtiesas resursus, būtu jāveic izmaiņas bāriņtiesas sēdes protokola sagatavošanas kārtībā. Ņemot vērā tehnoloģiju attīstību, bāriņtiesas sēdes gaita būtu fiksējama, izmantojot audio ierakstu. Bāriņtiesas atzīst, ka praksē bāriņtiesas sēdes tiek ierakstītas audio ierakstā, bet tas tiek izmantots tikai bāriņtiesas sēdes protokola sagatavošanai un pēc tā sagatavošanas tiek izdzēsts.

Bāriņtiesas protokola rakstīšana ir darbietilpīgs process. Nav noteikts, ka bāriņtiesas protokols būtu jāraksta tiešās runas formā. Protokolā ir jāfiksē lietas dalībnieku teiktais. Tiesībsarga birojā ir saņemti personu iesniegumi par iebildumiem par bāriņtiesas sēdes protokolā fiksēto. Personas izmanto Noteikumu Nr. 1037 64. punktā noteikto un iesniedz piezīmes par protokolu. 65. punktā noteikts, ka iesniegtās piezīmes sēdes vadītājs izskata triju darbdienu laikā un, ja piekrīt piezīmēm, tad apliecina to pareizību un pievieno

⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likums 29. panta pirmā daļa.

⁶ Bāriņtiesu likuma 55. panta trešā daļa.

tās bāriņtiesas sēdes protokolam. Tiesību normā nav noteikts, kāda ir rīcība, ja sēdes vadītājs nepiekrīt iesniegtajām piezīmēm.

Paredzot bāriņtiesas sēdes gaitas fiksēšanu audio ierakstā samazināsies bāriņtiesas administratīvais slogs un tiks nodrošināta labas pārvaldības principa ievērošana.

Aicinu Noteikumu Nr. 1037 60. punktā paredzēt, ka bāriņtiesas sēdes gaita ir fiksējama, izmantojot audio ierakstu.

[4] Noteikumos Nr. 1037 ir jāpilnveido tiesību normas, kas nosaka lietu veidošanu un dokumentu apriti bāriņtiesā saskaņā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām. 2019. gada 27. martā⁷ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija lūdza Labklājības ministriju izvērtēt nepieciešamību veikt grozījumus un precīzi noteikt vienotu kārtību bāriņtiesu dokumentu elektroniskai aprītei.

Aicinu ņemt vērā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas norādīto un veikt grozījumus Noteikumos Nr. 1037, paredzot lietas dalībniekiem iespēju bāriņtiesas dokumentus saņemt elektroniski. Aicinu pilnveidot tiesību normas, kas nosaka lietu veidošanu un dokumentu apriti bāriņtiesā saskaņā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām.

[5] Bāriņtiesu likuma 49. panta trešajā daļā ir noteikts, kuri bāriņtiesas lēmumi nav uzskatāmi par administratīviem aktiem un nav pārsūdzami tiesā. Bāriņtiesas lēmumu pieņemšanas kārtība un informācijas iegūšana tā pieņemšanai ir vienāda gan tad, ja lēmumi ir administratīvi akti, gan arī tad, ja tie par tādiem nav uzskatāmi. Bāriņtiesu prakse lietās, kurās pieņemtie lēmumi nav uzskatāmi par administratīvajiem aktiem, atšķiras attiecībā uz lietas dalībnieka tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem un saņemt dokumentu atvasinājumus. Bāriņtiesas, kuras uzskata, ka minētās lietas nav administratīvās lietas, pauž viedokli, ka lietas dalībnieki nevar izmantot tiesības, kādas viņiem ir noteiktas administratīvajā procesā. Tādēļ informācijas saņemšanai ir piemērojams Informācijas atklātības likumā noteiktais. Arī tiesu praksē tiek atzīts, ka bāriņtiesas lietvedībā esoša lieta, kura tiek uzsākta pēc tiesas pieprasījuma par atzinuma sniegšanu tiesai, nav uzskatāma par administratīvo lietu. Tā ir uzsākta, lai izpildītu tiesas pieprasījumu sniegt atzinumu un līdz ar to lietas dalībnieki nav uzskatāmi par personām, kam ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem vispārīgā kārtībā.⁸

Situācija, kad iestādē vienādā kārtībā (procesā) tiek pieņemti lēmumi, kas ir administratīvie akti, un lēmumi, kas par tādiem nav uzskatāmi, lietas dalībniekiem rada neizpratni, kādu iemeslu dēļ vienā gadījumā uz viņiem attiecas un viņi var izmantot savas tiesības bāriņtiesā noteiktajā vispārīgajā kārtībā, bet gadījumos, ja tiek sniegts atzinums tiesai, tad viņiem ir ierobežotas tiesības to izmantot. Tas rada neskaidru un neizprotamu situāciju, rada konfliktus un neuzticēšanos bāriņtiesu darbiniekiem.

Likumiem un citiem normatīvajiem aktiem jābūt pietiekami skaidriem un saprotamiem, kā arī paredzamiem, tas ir, formulētiem ar pietiekamu precizitāti. Turklāt jābūt skaidram tiesiskā regulējuma mērķim.

Lai nodrošinātu labas pārvaldības principa ievērošanu, aicinu Noteikumos Nr. 1037 paredzēt, ka lietās, kas nav atzīstamas par administratīvajām lietām, lietas dalībniekiem tiek nodrošinātas tādas pašas tiesības kā lietas dalībniekiem administratīvajās lietās.

⁷ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2019. gada 27. marta vēstule Nr. 19-17/2756.

⁸ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2019. gada 25. aprīļa spriedums lietā Nr. A420271618.

[6] Noteikumu Nr. 1037 69. un 70. punktā noteikts, ka bāriņtiesa pasludina lēmumu, paskaidrojot lēmuma stāšanos spēkā un lēmuma pārsūdzēšanas kārtību. Lēmumu rakstiski noformē un nosūta administratīvā procesa dalībniekiem 10 darbdienu laikā. Lēmumu var pārsūdzēt mēneša laikā no pieņemšanas brīža. Ja lēmums tiek nosūtīts pa pastu, tad tas tiek uzskatīts par paziņotu septītajā dienā pēc tā nodošanas pastā.⁹ Tātad līdz lēmuma saņemšanai var paiet aptuveni 20 dienas. Lai izmantotu savas tiesības un valstī noteikto tiesību aizsardzības mehānismu pārsūdzēt personai nelabvēlīgu bāriņtiesas lēmumu administratīvajā rajona tiesā, personai ir īss termiņš, lai sagatavotu pieteikumu tiesai. Personai, kurai ir tiesības saņemt valsts juridisko palīdzību, ir ierobežotas iespējas to saņemt, jo Juridiskās palīdzības administrācija lēmumu par palīdzības nodrošināšanu pieņem 14 dienu laikā no iesnieguma saņemšanas.¹⁰ Turklāt pēc lēmuma pieņemšanas ir jānosūta norīkojums juridiskās palīdzības sniedzējam. Tikai pēc norīkojuma saņemšanas var tikt uzsākta juridiskās palīdzības nodrošināšana, tai skaitā, pieteikuma sagatavošana tiesai.

Aicinu pārskatīt Noteikumu Nr. 1037 70. punktā noteikto bāriņtiesas lēmuma sagatavošanas termiņu, to samazinot. Izvērtēt iespēju Noteikumu 69. punktā noteikt, ka bāriņtiesa, paziņojot lēmumu, lietas dalībniekiem izsniedz pieņemtā lēmuma nolemjošo daļu.

[7] Bāriņtiesa pieņem apmeklētājus ne retāk kā divas reizes nedēļā (vismaz reizi nedēļā apmeklētājiem izdevīgā laikā) bāriņtiesas nolikumā noteiktajā kārtībā.¹¹ Tiesībsarga ieskatā apmeklētāju pieņemšana bāriņtiesā divas reizes nedēļā dažas stundas ir nepietiekami, lai nodrošinātu bāriņtiesas pieejamību, ņemot vērā bāriņtiesas darba specifiku. Apmeklētāju pieņemšanas laikā tiek nodrošināta personu uzklauššana pēc bāriņtiesas iniciatīvas (iepriekš nosūtot uzaicinājumu ierasties uz pārrunām noteiktā laikā), iepazīšanās ar administratīvās lietas materiāliem pirms bāriņtiesas sēdes u.c. Tādēļ apmeklētājiem, kas vēlas izmantot bāriņtiesas pieņemšanas laikus, ir iepriekš jāpiesakās. Tiesībsarga ieskatā bāriņtiesai ir jābūt pieejamai bāriņtiesas darba laikā, lai uzklaušītu informāciju par iespējamu vardarbību un citiem bērnu tiesību pārkāpumiem, būtu iespējams iesniegt iesniegums.

Aicinu izvērtēt Noteikumu Nr. 1037 11. punktā noteikto minimālo apmeklētāju pieņemšanas laiku bāriņtiesā. Papildināt 11. punktu – Bērnu un aizgādībā esošu personu pieņemšana tiek nodrošināta bāriņtiesas darba laikā.

[8] Noteikumu Nr. 1037 80. punkts paredz, ka attiecīgās bāriņtiesas priekšsēdētājs vai bāriņtiesas loceklis ne retāk kā reizi gadā pārbauda aizbildnībā vai aizgādībā esošās personas dzīves apstākļus. Atbilstoši Noteikumu Nr. 1037 81. punktā noteiktajam pārbaudes aktā iekļauj šādu informāciju: aizbildnībā (aizgādībā) esošās personas viedokli par **dzīves apstākļiem**, viedokli par **attiecībām ar vecākiem un citiem radniekiem**, aizbildņa (aizgādņa) viedokli par aizbildnības (aizgādības) **pārvaldību**, citu personu viedokli par aizbildnībā (aizgādībā) esošo personu, ja tās dzīvo kopā ar aizbildnībā (aizgādībā) esošo personu. Noteikumu Nr. 1037 80. un 81. punkts būtu pārskatāms atbilstoši rīcībspējas regulējumam, jo pēc būtības paredz nesamērīgu iejaukšanos personas ar ierobežotu rīcībspēju privātajā dzīvē.

⁹ Paziņošanas likuma 8. panta trešā daļa.

¹⁰ <https://jpa.gov.lv/valsts-nodrosinatas-juridiskas-palidzibas-iesnieguma-izskatšana>.

¹¹ Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr.1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi" 11. punkts.

Bāriņtiesas primārais uzdevums ir veikt uzraudzību pār aizgādņu rīcību, kas attiecas uz jomām, kādam nolūkam tiesa saskatīja par nepieciešamu nodibināt aizgādību konkrētai personai, kā arī noskaidrot personas ar ierobežotu rīcībspēju viedokli par aizgādņa rīcību, veicot savus pienākumus. Tiesībsarga ieskatā ne visos gadījumos un ne visās situācijās bāriņtiesai ir nepieciešams veikt ikvienas personas ar ierobežotu rīcībspēju dzīves apstākļu apsekošanu reizi gadā. Nereti tieši šo formālo pienākumu dēļ bāriņtiesa nespēj prioritāri veikt to personu ar ierobežotu rīcībspēju tiesību aizsardzību, kurām tā ir akūti nepieciešama.

[9] Papildus iepriekš izteiktajiem priekšlikumiem aicinu:

- 1) izvērtēt Noteikumu Nr. 1037 4. un 5. punkta noteikto tiesību normu lietderību saskaņā ar Bāriņtiesu likuma III nodaļā noteikto;
- 2) izslēgt Noteikumu Nr. 1037 6. punktu, jo tiek dublēts Bāriņtiesu likuma 46. panta 2. punktā noteiktais;
- 3) papildināt Noteikumu Nr. 1037 7. punktu - Attiecīgās pašvaldības dome nodrošina bāriņtiesai darbam **un apmeklētāju pieņemšanai** piemērotas telpas un nepieciešamo aprīkojumu visos novada pagastos un novada pilsētās;
- 4) papildināt Noteikumu Nr. 1037 8. punktu - Par bāriņtiesas izveidošanu, tās atrašanās vietām un apmeklētāju pieņemšanas laikiem vai izmaiņām minētajā informācijā pašvaldības dome elektroniski vai rakstiski paziņo Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai (turpmāk – inspekcija) un Tieslietu ministrijai divu nedēļu laikā pēc attiecīgās iestādes izveidošanas **vai veiktajām izmaiņām minētajā informācijā**;
- 5) precizēt Noteikumu Nr. 1037 14., 15., 16. punktu par personas iepazīšanos ar administratīvās lietas materiāliem, paredzot, ka lietas dalībniekiem tiek nodrošināta iepazīšanās ar lietas materiāliem pieprasījuma iesniegšanas dienā nevis vienojoties par laiku ne vēlāk par trim darbdienām. Praksē bāriņtiesa uzaicinājumu uz bāriņtiesas sēdi nosūta Noteikumu Nr. 1037 45. punktā noteiktajā termiņā – uzaicinājumu izsūtīt 10 darba dienas pirms bāriņtiesas sēdes. Pasta sūtījums tiek saņemts pēc aptuveni 5-7 dienām. Ja bāriņtiesā apmeklētāju pieņemšana ir divas reizes nedēļā, tad personām ir ierobežotas iespējas iepazīties ar lietas materiāliem. Tiek konstatēts, ka atsevišķi dokumenti lietas materiāliem tiek pievienoti neilgi pirms bāriņtiesas sēdes (sociālā dienesta atzinumi, psihologu atzinumi u.c.). Tādēļ ar minētajiem dokumentiem lietas dalībniekiem nav iespējams iepazīties saskaņā ar 15. un 16. punktā noteikto;
- 6) papildināt Noteikumu Nr. 1037 19. punktu – Audžuģimeņu lietu reģistrā iekļauj attiecīgu informāciju par specializēto audžuģimeni un atbalsta centriem;
- 7) papildināt Noteikumu Nr. 1037 32. punkta pirmo teikumu - Ja persona mainījusi **deklarēto** dzīvesvietu, lietu nosūta attiecīgi citai bāriņtiesai pārraudzībai vai atkārtotai lietas izskatīšanai. Aicinu 32. punktu precizēt saskaņā ar Bāriņtiesu likuma VI nodaļā “Lietu piekritība” noteikto;
- 8) Noteikumu Nr. 1037 1., 33., 42. punktā – nepilngadīgas personas aizstāt ar – bērni;
- 9) pārskatīt Noteikumu Nr. 1037 81.² 2. apakšpunktā noteikto, jo Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas amatpersonu iepriekš veikto funkciju pilda Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2004. gada 27. janvāra noteikumu Nr.49 “Labklājības ministrijas nolikums” 6.1. apakšpunktu Labklājības ministrija izstrādā nozari reglamentējošo tiesību aktu un attīstības plānošanas dokumentu projektus.

Aicinu Labklājības ministriju izvērtēt nepieciešamību pilnveidot tiesisko regulējumu, lai veicinātu bērnu tiesību ievērošanu.

Lūdzu līdz **2010. gada 27. martam** informēt par paveikto un plānoto.

Tiesībsarga pilnvarojumā
Bērnu tiesību nodaļas vadītāja

L.Grāvere

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu